
1000 let ruské rozpínavosti

...

„Mezi Rusy je rozšířena zvláštní pověra, že jsou předurčení k dobytí světa, a modlitby kněží v kostelích jsou protkány žádostmi o uspíšení a naplnění tohoto ‚božího poslání‘.“

*Úryvek z depeše Neilla S. Browna,
amerického ministra pro imperiální Rusko,
datovaný 28. ledna 1852 v St. Petěrburgu*

Bývalí vězni nikdy nezapomenou to, když se za nimi poprvé zabouchly dveře cely a dozorce je zajistil zvenku. Chybějící klika zevnitř symbolizuje ztrátu svobody. Okénko, kterým dozorce vidí dovnitř, ale vězeň ven ne, navíc přidává ztrátu důstojnosti a soukromí. Totožnost se scvrkne na číslo cely. Cela číslo 20 v postupimském vazebním vězení Stasi na Lindenstrasse měřila tři krát čtyři kroky a musela se do ní vejít postel, stůl a židle. Netekla v ní voda. Jako toaleta sloužil páchnoucí kbelík s víkem, vynášený během krátkých chvil pohybu na dlážděném dvoře, kde každý krok hlídal strážný s nabitým samopalem z plošiny na čtyři metry vysoké zdi. K obejití dvora stačilo třicet normálních kroků.

Jednou denně mi na samotku nosili plechový džbán studené vody a otlučený smaltovaný lavor, ve kterém jsem si opláchl obličej a pokusil se vyčistit si zuby. Bez ručníku jsem se utíral do spodního prádla, které jsem jednou za pár dní pral ve stejném lavoru a sušil ho na radiátoru ústředního topení. Jednou týdně mě odvedli do vlačné sprchy a dostal jsem malý ručník, vlhký po předchozím uživateli. Jednou za dva nebo tři dny jsem dostával hrnek vlačné vody a bezpečnostní žiletku s tupým ostřím, kterou jsem se měl oholit. Třikrát denně mi dozorce nosil jídlo: krajíc černého chleba a jakýsi neidentifikovatelný džem s náhražkou kávy ke snídani, nudle nebo brambory a něco jako masové koule k obědu. Večeře byla ještě horší. Když jsem na protest proti

svému uvěznění přestal jíst, ředitel věznice si dal tu práci, aby za mnou přišel a osobně snědl část mého oběda. Vysvětloval, že on a dozorcí jedí totéž. Ukončil jsem hladovku, abych ukázal, že jsem ochoten nedělat problémy, pokud se mi někdo bude věnovat.

Moje výslechy vedl poručík Becker ze Stasi, vždy v levném civilním obleku. Přicházel v kteroukoliv denní či noční hodinu a opakoval tytéž otázky ohledně mé služby na berlínském letišti RAF Gatow, vyptával se na jména mých kolegů v RAF a německých přátel v Berlíně. Otázky prokládaly přednášky o tom, jak se v NDR dobře žije, že si mohu zažádat o občanství a budu mít zajištěnou práci jako traktorista v zemědělském družstvu v Saském Švýcarsku, navíc ještě s pěknou plavovlasou partnerkou, která by byla součástí balíčku. Když jsem se zeptal, jak můžou tak automaticky počítat s jejím souhlasem, Becker mě ujistil, že můžou, a označil ji za poslušnou členku strany. Tuto výhru – zaměstnání a dívku – jsem si měl vysloužit tím, že budu opravdu *vernünftig* (rozumný) a odpovím na všechny otázky. Možná bych nebyl tak odvážný, kdybych věděl, že podle paragrafu 8 východoněmeckého zákona z 11. listopadu 1957 je trestem za můj zločin spočívající v nelegálním vstupu do země až tříletý pobyt v pracovním táboře.

Někteří ze spoluvězňů byli dopadeni, když se z NDR pokoušeli utéct, což se trestalo přísněji. Mezi jejich další „zločiny“ patřilo vyprávění politických vtipů nebo získávání informací ze západního rozhlasu či televize. Jejich výslechy byly mnohem tvrdší než moje a často trvaly celou noc, po které následoval bezesný den na cele, kde museli sedět vzpřímeně na kraji židle nebo stát, aniž by se směli opřít o zeď. I když mě Beckerovy návštěvy občas vytrhovaly ze spánku, nebyly natolik časté, aby se daly považovat za týrání, a nikdo mi nebušil na dveře, aby mě probudil, pokud jsem usnul přes den – byl jsem pěšák studené války určený k výměně. Přesto mou celu na Lindenstrasse postupovala hrůza jako všechny ostatní, stejně všudypřítomná jako pach kbelíků na výměšky, protože si ji nesl každý vězeň v hlavě. Jednalo se o výsledek bezmoci a uvěznění bez sebemenšího povědomí o tom, na jak dlouho, v totalitním státu, kde neexistovalo právo na spravedlivý proces nebo právní zastoupení – kde vlastně neexistovala žádná práva.

Dozorcí se mnou nesměli mluvit. Mezi nepravdělnými návštěvami poručíka Beckera jsem prožíval i chvíle, kdy bych mu z čiré osamělosti řekl všechno, co chtěl vědět, čistě proto, abych si mohl popovídat s jinou lidskou

bytostí. Naštěstí mu chyběl odhad pro vězňovu morálku, takže žádná z jeho návštěv neproběhla ve chvílích mého zoufalství.

Ačkoliv jsem ho přesvědčil, že moje práce v Gatow sestávala z vyplňování formulářů na dodávku zásob a vybavení, vaření čaje a umývání podlah, ve skutečnosti můj úkol lingvisty ve službách armády spočíval v zapisování zachyceného vysílání sovětských pilotů stíhaček, kteří létali s nejnovějšími letouny Mig a Suchoj nad Východním Německem a Polskem. Moje přepisy ruským těsnopisem poté putovaly na analýzu ve Vládním komunikačním ústředí v Cheltenhamu. Z toho důvodu jsem se v životě nebál tolik jako toho rána, kdy mě přivedli do výslechové místnosti a v ní na mě nečekal poručík Becker, ale dva muži a žena. Jakmile se za mnou zavřely dveře, žena spustila: „My představiteli pravitělstva Sovětskovo sojuza.“ *Jsmo zástupci vlády Sovětského svazu...*

Bylo těžké nedat na sobě znát obavy vyvolané jejími slovy. Becker se dal snadno oklamat, že jsem obyčejný úředník s nudnou administrativní prací, tihle důstojníci KGB však věděli přesně, co se odehrává v Signální sekci RAF v Gatow. Oba muži na mě vychrlili záplavu otázek, které žena překládala. Čas od času předstírala, že zapomněla přeložit jednoduchý dotaz. „Zanimajetš sportom?“ *Zabýváte se sportem?* „U vas skolko ljet?“ *Kolik je vám let?* A tak dále. Pokaždé jsem se navzdory zrychlenému tepu z těsného úniku usmál, jako kdyby to celé byl jenom žert, a čekal jsem, až zopakuje otázku anglicky. Na konci této reálné noční můry jsem předstíral, že souhlasím s jejich plánem „propustit“ mě z vězení a vysadit mě na hranici britského sektoru Berlína, abych se mohl vrátit do Gatow. Pod jednou podmínkou: Za žádných okolností nesmím prozradit Beckerovi, že mě navštívili ve vězení Stasi, aby nemohl „zmařit“ náš plán.

To poslední, o co jsem stál, bylo padnout do rukou KGB, a proto jsem po návratu do cely ztropil takový povyk, že se Becker přišel podívat, co se stalo. Když jsem mu řekl o návštěvě Rusů, viditelně zuřil. Jeho reakce byla prvním náznakem, že i v neostalinské NDR považují půl milionu ruských vojáků za okupační síly, nikoliv za bratry ve zbrani. Moje složka u Stasi naznačuje, že se Beckerovým nadřizeným nelíbilo nechat se komandovat od Velkého bratra. Aby se pomstili Rusům za jejich vměšování, Třetí oddělení 7. ředitelství Stasi den po jejich návštěvě doporučilo, abych byl prostřednictvím Východoněmeckého červeného kříže předán Červenému kříži britskému – tento neoficiální způsob předávání zajatců občas využívaly obě vlády.

Nic z toho jsem ovšem nevěděl, takže moje obavy se zvětšovaly. V šest hodin ráno 2. května 1959 mi snídani přinesl dozorce ve vysoké čepici se štítkem, jezdeckých kalhotách a naleštěných holínkách. Vždycky ho doprovázel černý německý ovčák, který mi očichával rozkrok, jako kdyby zkoumal, kam se mi má zakousnout, až k tomu dostane rozkaz.

„Mach's schnell!“ To bylo poprvé, co na mě promluvil. Stál a čekal, až se najím, a jeho pes mě nepřestával sledovat. „Komm mit!“

Očekával jsem, že mě odvede do výslechové místnosti, ale místo toho jsme šli na malý dvůr za hlavní bránou věznice, kde stál Becker se dvěma gorilami ze Stasi na předních sedadlech prastarého mercedesu. Usadil mě dozadu, aniž by mi řekl, kam jedeme, a podal mi balíček obložených chlebů. Vzápětí jsme se s kvílením pneumatik vyřítili z brány na Lindenstrasse. Snědl jsem chleby, které po fádni vězeňské stravě chutnaly skvěle, zatímco jsme ujížděli po dálnici ke kontrolnímu stanovišti Marienborn/Helmstedt. O pár hodin později, po šesti týdnech na samotce, jsem kráčet přes území nikoho mezi východoněmeckým územím a britským sektorem Německa.

Pocit neskutečna ještě nevědomky prohlubovala důvtipná a okouzující dáma z Britského červeného kříže, které mě Becker předal. Dvacet minut si povídala s důstojníky Stasi, aniž by jim sdělila jedinou zaznamenaní hodnou informaci, a hodiny pomalu odtikávaly vteřiny dohodnutého předávacího času. Na všechny jejich otázky odpovídala nevinným klábosením. Jedna z jejích odpovědí mi uvízla v paměti: „Pijete ve Východním Německu čaj? Vážně? To je zajímavé. Já myslela, že pijete kávu.“ Měl jsem co dělat, abych ovládl hysterický smích, který ve mně probublával na povrch, když jsem si na základě jejího tak typicky anglického švitoření uvědomil, že to musí myslet vážně.

Na britské straně určeného kontrolního stanoviště Alfa – Bravo a Charlie se nacházely v Berlíně – mě předala zpravodajským důstojníkům RAF, načež následovalo dlouhé kolo výslechů, které měly za cíl zhodnotit, kolik jsem toho prozradil. Ve vedení RAF pochopitelně zaznívala široká škála názorů od toho, že bych měl být na několik let uvězněn za to, že jsem se nechal chytit na území Varšavské smlouvy při tajné zpravodajské činnosti, až po udělení pochvaly za to, jak jsem unikl z pasti KGB. Druhý názorový proud našťastí vyhrál díky bystrému úsudku velitele sira Huberta Patche, který mě nejdřív osobně griloval ve své kanceláři v Adastral House a následně mi dal doporučení do prvního civilního zaměstnání.

Kromě dermatofytózy byl jedinou cenou, kterou jsem navenek musel zaplatit za těch strašidelných šest týdnů v ironicky přezdívaném *Lindenhotelu* v Postupimi, nedávno zavedený britský systém pozitivního prověřování žadatelů o citlivá místa, který mi znemožnil plánované pokračování v dráze zpravodajského lingvisty na cheltenhamském velitelství. Místo toho jsem se stal manažerem mezinárodních obchodů Rank Organisation, později jsem řídil kancelář Eurovize v BBC a nakonec ze mě byl televizní producent a režisér. Ve všech těchto zaměstnáních vedla má znalost němčiny, ruštiny a dalších evropských jazyků k profesionálním kontaktům se sovětskými občany a představiteli satelitních zemí, kteří mě dál vzdělávali v dějinách vztahů jejich zemí se sousedním medvědem. Během studené války museli vyplňovat podrobné zprávy o každém člověku, se kterým se na Západě setkali, ale vycházeli jsme spolu dobře, zejména po pár drincích, protože díky své nechtěné zkušenosti z Postupimi jsem chápal jejich situaci a život pod dohledem klonů KGB vyslaných do jejich zemí Moskvou. A tak jsem svým způsobem viděl studenou válku z obou stran.

To, zda byla ve skutečnosti horká, či studená, samozřejmě záleželo na tom, kde jste žili.

*Douglas Boyd
Gironde, Francie
2014*

Úvod

Když Gorbačovova a Jelcinova přestavba ekonomicky stagnujícího SSSR nezabránila jeho kolapsu v roce 1989, optimisté soudili, že konfrontace mezi Západem a Východem, jež dominovala druhé polovině dvacátého století, skončila a že největším nebezpečím je náhodné odpálení špatně zabezpečených ruských raket, případně výbuch nějakého stárnoucího jaderného

zařízení v bývalém Sovětském svazu. Po Jelcinově rezignaci ve prospěch raketově stoupajícího důstojníka KGB Vladimira V. Putina lidé na Západě mluvili o jeho mocenské strategii jako o „nové studené válce“, ve které jsou nejvýznamnějšími zbraněmi obrovské zásoby ropy a zemního plynu, na nichž je závislá polovina Evropy.

Nejde o novou válku, ale o stále stejnou. A nezačala v roce 1945, jak udává obvyklé pojetí dějin, ale lze ji velice jasně vysledovat až do roku 1919, kdy Lenin založil Komunistickou internacionálu neboli Kominternu – organizaci výslovně určenou k podněcování revolucí po celém světě prostřednictvím přísného vlivu Moskvy na všechny národní komunistické strany a potlačení odborů i ostatních politických stran v demokratických zemích s cílem získat vládu nad světem.

Ani to však nebyl začátek. Kominternu představovala Leninův způsob, jak dát nový kabát rozpínavým choutkám carských předchůdců, jejichž vhodným následovníkem je Vladimir Putin a jeho klika ultrabohatých bývalých důstojníků KGB a právníků. Ačkoliv je mnoho skutečností o Putinově původu a dráze schválně tajeno, jeho křestní jméno, dobitivě překládané jako „vznešený princ“, obsahuje dva ruské kořeny: *vladět*, což znamená „ovládat“ či „vládnout“, a *mir*, což znamená „svět“. Je příznačné, že tradiční titul ruského vládce nezněl *koroljev*, tedy král národa, ale *car* zkomolený z „caesara“, tj. vládce říše – přičemž v různých obdobích si roli třetího Říma přivlastňovala buď Moskva, nebo Sankt Petěrburg.

V roce 2008 si Putin vyměnil funkce s předsedou vlády Dmitrijem Medvědem, ale to v zemi, kde Stalin používal tituly jako generální tajemník Strany, aby na tři krvavá desetiletí zamaskoval svou absolutní vládu nad rozlehlou sovětskou říší, příliš neznamená. Ať už si Putin a jeho blízcí spojenci vyberou jakýkoliv titul, velí největším ozbrojeným silám v Evropě, vybaveným polovinou jaderných hlavic na světě.

Mnoho Rusů obdivuje jeho fyzickou zdatnost a znalost bojových umění – které obzvláště jasně kontrastují s nemohoucí gerontokracií, jež až příliš dlouho vládla SSSR –, ale Putin čas od času připomene světu i svou vojenskou moc. Letecké snímky v této knize ukazují bombardér Tupolev-95 s dlouhým doletem (kódové označení NATO zní Medvěd) zachycený v srpnu 2007 v britském vzdušném prostoru nad Skotskem stíhačkou z letiště RAF Leuchars. Tu-95, který dokáže nést jaderný náklad, plnil úkol na poli elektronického zpravodajství s cílem analyzovat britskou radarovou obranu a načarování vzdušné reakce. Podobné lety se pravidelně uskutečňují k cílům v Ev-

ropě i na opačném konci světa k americkým základnám na Guamu uprostřed Tichomoří.

V 90. letech 20. století podlamovaly náklady na ozbrojené síly zděděné po SSSR rozpočet Ruské federace a vypadalo to, že zbankrotované Rusko bude muset výměnou za finanční pomoc Západu, která se zdála být nezbytná, propustit miliony vojáků a zmenšit jaderný arzenál. Nyní je díky vysoce ziskovému prodeji ropy a zemního plynu z rozsáhlých nalezišť modernizace obrovské ruské vojenské mašinerie luxus, který si putinovská klika může dovolit.

Rozpočet na obranu se zvyšuje každým rokem o 10 procent a na období končící rokem 2015 činí 190 miliard dolarů.¹ Nejmocnější ruskou zbraní nicméně zůstávají zásoby ropy a zemního plynu, které dávají Putinovi a jeho věrným možnost vrátit mnohé evropské země, jež jsou na něm závislé, do slova do doby temna. Tři pobaltské státy – Litva, Estonsko a Lotyšsko – jsou stoprocentně závislé na dodávkách ruského plynu, které mohou být, a v minulosti také byly, zastaveny. Totéž platí o Bulharsku, Slovensku a Finsku. Rumunsko, Polsko, Rakousko, Maďarsko, Česká republika a Řecko závisejí na ruském plynu ze 60–80 % a dokonce i Německo a Itálie spoléhají na Moskvu ze 40, resp. 32 %.

Ve zvláštní předzvěsti válek budoucnosti bylo přemístění sovětského památníku opětného dobytí Estonska Rudou armádou roku 1944 v Talinu během dubna 2007 potrestáno kyberútoky z Rusy ovládaného Transdněstří. Byly namířeny proti estonské vládě, bankám, médiím a komunikačním zařízením včetně internetových serverů. Bez funkčních počítačů a mobilů se země v podstatě zastavila. Nouzová rozhlasová vysílání vlády žádala všech 900 000 Estonců, aby zůstali doma a nedopouštěli se žádných provokací. Se 400 000 etnických Rusů usazenými na estonském území nebylo třeba dodávat proti komu.

Představoval tento útok pouze varovný výstřel proti vzpurným Estoncům, kteří se odvážili odstranit připomínku sovětského „osvobození“ jejich země? Nebo šlo o zkoušku na rozsáhlejší akci? Ruské úřady popřely, že by měly s kyberútokem cokoliv společného, ale mezi počítačovými odborníky panuje shoda, že ačkoliv některé použité metody, jako jsou tzv. ping floods nebo pronájem botnetů, jsou dostupné jednotlivým hackerům, celková koordinace útoku proti Estonsku vyžadovala masivní zdroje, jaké si může dovolit nasadit jen stát.

V Rusku je druhá světová válka známá pod označením Velká vlastenecká válka, přičemž oficiální dějepis ignoruje nepříjemný fakt, že prvních dvacet měsíců války byl Stalin Hitlerovým spojencem. Po německém vpádu do Sovětského svazu v létě 1941 rychle požádal o pomoc západní spojence, které se dvě desetiletí snažil podryvat. Přesto i během válečného společenství Stalina tajná policie špehovala západní diplomaty a obtěžovala Západany, kteří nasazovali životy při pomoci sovětskému válečnému úsilí. V Británii a Severní Americe tajní sovětské agenti pracující proti západním spojencům zneužívali svobody brané v demokratických zemích jako norma. Kominternu v Rusku trénovala opoziční představitelé mnoha zemí v tom, jak mají využít nevyhnutelný poválečný chaos k převzetí moci a ustavení promoskevské loutkové vlády.

Po roce 1945 Moskva mátlala nevinné občany tím, že nazývala svoje špiony a agenty „bojovníky za mír“. Loutkové státy byly „demokratické“ nebo „lidové“ republiky a Spojené státy zase *glavny vrug*, hlavní nepřítel, s Británií na druhém místě. Komunistická strana Sovětského svazu (KSSS) odřízla miliony obyvatel od Západu a nechala cestovat jen *aparátčiki* a zpravodajské agenty. Do SSSR byli ze Západu vpouštěni výhradně levicoví politici a novináři na „dokumentační“ zájezdy, podnikatelé, kteří riskovali, že se dostanou do kompromitující pasti a následně budou vydírání, nebo politicky nezkušená a ovlivnitelná mládež.

Po záboru finské Karelie, Besarábie, baltských států, Jugoslávie, Maďarska, Rumunska, Polska, Kurilských ostrovů, jižního Sachalinu a poloviny Německa během druhé světové války Stalin pokračoval v rozšiřování toho, co americký prezident Reagan označil za „říši zla“, o Albánii a Bulharsko (1946) a nakonec i Československo (1948). Francie, Řecko a Itálie se jen tak tak vyhnuly komunistickému převzetí moci občanskou válkou. V tomto ohledu byl sovětský diktátor názorný představitel kremelského komplexu, který poháněl Ivana Hrozného, Petra Velikého i jeho dědice Vladimira Putina.

Tato kniha není útokem na ruský lid ani jeho vládcy, ačkoliv ji tak Rusové mohou vnímat. Jaký je její účel? V globální vesnici, kterou nyní obýváme, je zásadně důležité rozumět sousedům, a nejlépe jim lze porozumět studiem jejich minulosti, která z nich udělala to, čím jsou dnes.

Ruské dějiny se dají shrnout jako tisíciletí bojů, které rozšířily území Moskevského knížectví z dřevěné pevnosti – to je původní význam slova *kremľ* – na obchodní křižovatce hluboko v lesích středního Ruska v rozlehlou říši. Ru-

sové sami před sebou tuto rozpínavou tradici ospravedlňují jako „tah k moři“ vnitrozemských lidí toužících po svobodě oceánů. Jednalo se o dlouhý tah, který skončil říší cara Mikuláše II. v devatenáctém století, jež se rozkládala přes jedenáct časových pásem od Baltu po Tichý oceán – a které po říjnové revoluci canterburský „rudý děkan“ Hewlett Johnson udělil své požehnání jakožto „socialistické šestině světa“.

Jak se vůbec člověk může pustit do tak velkého tématu?